

Holzbachová, Ivana

[Džibladze, Georgij Nikolajevič. *Filosofija Komenskogo*]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1984, vol. 33, iss. B31, pp. 104-105

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106505>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

funkci), při čemž se mu jeví svoboda člověka dnes velmi značně omezena: tím i „konkrétní odpovědnost“, podmíněná funkčními rolemi, institucionálními tlaky atd. vystupuje jako odpovědnost sociální, nicméně i tak zůstává — podle autorova přesvědčení — problém poměru svobody a odpovědnosti stále možný a realizovatelný.

I když tak práce vyúsťuje spíše jen v obecné postuláty, nepostrádá podněty, byť spíše metodologické než věcné. Sympatické na ní je to, že si důsledně uvědomuje podmiňující vazbu svobody a odpovědnosti a že se pokouší o soudy historicky zakotvené, byť zde postrádáme uplatnění historicky ideologických zřetelů. Jinými slovy: autorovi chybí znalost marxismu a jeho metodologického instrumentária. Budiž mu však připsáno k dobru, že vážný tón zkoumání nenarušuje antimarxistickými a antisocialistickými výpady, jak jinak bývá dnes v buržoazních pracích o pojmu svobody takřka běžné.

Jiří Cetl

G. N. Džibladze: Filozofija Komenskogo. Pedagogika, Moskva 1982. 168 stran.

Význam Komenského jako velkého světového pedagoga není dnes nikým popírán. V obecném povědomí však někdy zůstávají stranou filozofické názory Komenského. A přece, každá velká pedagogika musí vycházet z určitých filozofických předpokladů, je dokonce jakousi jejich konkretizací. To je názor, kterým Džibladze motivuje svou knihu.

Filozofie Komenského je bezesporu náročné téma, které vyžaduje velký historický rozhled a znalost množství komeniologických prací. Džibladze vychází především ze sovětského překladu sebraných pedagogických prací Komenského, které konfrontuje s názory Komenského současníků a předchůdců, částečně i s pozdějším vývojem filozofie a vědy. Výsledkem je zajímavé srovnání a výklad některých ontologických a noetických názorů Komenského.

Kromě úvodu a závěru, které jsou věnovány Komenskému jako pedagogu, má kniha čtrnáct kapitol: Filozofie a pedagogika, Filozofické myšlení v době Komenského, Komenský a pohanská kultura, Komenský a antická filozofie, Problém vzájemného vztahu teorie a praxe, „Přirozená metoda“ a „mechanická metoda“, Komenský — kritik metafyziky a scholastiky, Pansofická filozofie Komenského, Komenský a metoda věd, Indukce a dedukce (Bacon a Descartes), Analýza a syntéza, Problém dvojaké nekonečnosti rozumu, Počítky a poznání, Integrace.

Džibladzeho kniha nabývá na zajímavosti zejména tam, kde její autor na základě bohatých citací z Komenského díla vysvětluje filozofické názory Komenského, tj. zejména ta část knihy, která začíná kapitolou Pansofická filozofie Komenského. Džibladze zde upozorňuje na jednotu ontologie a gnozeologie v Komenského filozofii. I v jeho interpretaci se však ukazuje, že u Komenského — zřejmě nikoli bez vztahu k jeho pedagogickému zaměření — převládal zájem o otázky poznání. Džibladze velmi vysoko hodnotí Komenského snahu vycházet při poznání nikoli ze slov, ale „z podstaty věci“. Upozorňuje však také na to, že toto tvrzení navozuje problém, jak vlastně Komenský podstatu věci chápal, tj. jeho vztahu k Platónově filozofii. Komenský jako vědec a pedagog zdůrazňoval indukci, přičemž souhlasil s mnoha názory Fr. Bacona, jehož díla dobře znal. Uznával však také velký význam rozumu, i když deduktivní metody používal omezeně a zdůrazňoval, že rozumová práce je možná jen na základě materiálu získaného pozorováním a činností smyslů. K Descartovi se blížil především svým zdůrazňováním přesnosti a srozumitelnosti. Spojení racionalistického a senzualistického přístupu umožnilo Komenskému — podle Džibladzeho názoru — vyhnout se subjektivistickým důsledkům senzualismu a zůstat na úrovni toho, co Džibladze nazývá materialistickým senzualismem. V tomto smyslu interpretuje Džibladze také Komenského „trichotomií“ a trojici způsobů poznání, z níž v podstatě škrtá ty pasáže, které se týkají role božského osvětlení v poznání.

Tím se dostáváme k hlavnímu problému, který zatěžuje Džibladzeho knihu o Ko-

menském. Džibladze se domnívá, že Komenský jako pokrokový myslitel v oblasti vědy, musel být nutně filozofickým materialistou a že všechno, co v jeho díle odkazuje k náboženské víře, je nutnou daní, kterou platili tehdejší filozofové a kulturní činitelé vůbec strachu před inkvizicí. Vychází přitom ze zkušeností s Brunovým a Galileovým procesem a rozšiřuje je na celkovou duchovní situaci Evropy první poloviny 17. století. Filozofie tehdejších myslitelů (nejenom Komenského) se mu tak jeví jako vnitřně rozpolcená přičemž značná část jejich díla slouží podle jeho názoru pouze k tomu, aby zamaskovala náboženským klíší progresivní materialistické názory obsažené v částech ostatních. Při četbě často násilných interpretací — a s nimi se v Džibladzeho knize setkáváme snad na každé stránce — lze jen litovat, že se v seznamu literatury, kterou Džibladze použil, neobjevilo ani jedno historické dílo věnované tomuto období a jeho mentalitě. Zdá se, že podstatný anachronismus je vlastní už Džibladzeho metodě, podle níž je třeba při rozboru díla jednotlivých osobností zdůrazňovat jejich pozitivní přínos a všechny jejich „chyby“ (u Džibladzeho bez uvozovek) připsat na vrub jejich doby (s. 21). Poukaz na dobu přitom zůstává — alespoň pokud se týká doby Komenského — značně abstraktní.

Přes tuto výtku se domnívám, že kniha G. N. Džibladze upozornila v sovětské literatuře žádoucím způsobem — po knize D. Lordpanikidze z roku 1970 — na Komenského osobnost a pokud vyvolá spory nebo diskuse, bude toto její působení přirozeně jen prospěšné.

Ivana Holzbachová

Jiří Gabriel: Filozofie Josefa Tvrdeho. K dějinám české filozofie mezi dvěma světovými válkami. Jako 238. svazek Spisů filozofické fakulty vydala Univerzita J. E. Purkyně v Brně — filozofická fakulta; 184 stran, z toho 8 stran obrazových příloh, náklad 500 výtisků, Brno 1982.

Ve zpracování dějin novodobé české filozofie je stále ještě dost mezer, a to zvláště pokud se týká meziválečného období, jakož i let po osvobození. Není cílem tohoto příspěvku provést výčet — a vůbec již ne hodnocení — prací z poslední doby, které chtějí tyto mezery alespoň zčásti zaplnit. (O tom, jak málo frekventovaná je připomenutá problematika, přesvědčí ostatně Gabrielův soupis literatury o Tvrdeho na s. 125—126 jeho práce i seznam další literatury, tamtéž, s. 159—160.) Nelze však nepřipomenout alespoň publikaci dalšího brněnského autora a Gabrielova kolegy z katedry marxistické filozofie a logiky Jiřího Cetla *Český pozitivismus*, která vyšla rovněž ve Spisech filozofické fakulty (Brno 1981). Za příklad hlubokého a fundovaného zájmu o starší období filozofie u nás pak považujeme Loužilovy práce věnované osobnosti Bernarda Bolzana. Cetlovi i Gabrielovi monografii — pochopitelně spolu s očekávanými dalšími pracemi zaměřenými na jednotlivé osobnosti, respektive základní problémy anebo úseky z dějin novodobé české filozofie — je možno pokládat za věčný a také nutný podklad k jejich syntetickému zpracování v budoucnosti.

Gabriel sice nepatřil k žákům Josefa Tvrdeho (narozeneho 11. září 1877 v Tuří u Jičína, který klasickou filologii a filozofickou propedeutiku studoval na filozofické fakultě Karlovy univerzity, po absolvování fakulty působil až do roku 1914, kdy byl přeložen do Brna, jako středoškolský učitel ve Vysoké a poté byl cele spjat s brněnským prostředím až do doby tzv. protektorátu, kdy zemřel v koncentračním táboře v Mauthausenu 13. března 1942), neboť brněnskou filozofickou fakultu studoval až po roce 1945. V úvodní poznámce ke své knize se však vyznává z toho, že nejen on, nýbrž i mnozí další z tehdejších studentů — přestože si osvojovali především základy marxistické filozofie — pokládali Tvrdeho za jednoho z povoláních rádců při vstupu do sféry filozofického myšlení, moderní logiky i metodologie věd a oblíbili si zvláště jeho studijní příručky, především *Průvodce dějinami evropské filozofie*. Což ostatně platí i o dalších generacích posluchačů filozofie — a snad ne jenom v Brně. Gabriel také o osobnosti J. Tvrdeho, „jeho filozofii“, řečeno lapidárně podle titulu Gabrielovy práce, jakož i Tvrdeho působení na filozofické fakultě